

УДК 633.63:632.7

ПОШИРЕННЯ ТА ШКІДЛИВІСТЬ БУРЯКОВИХ ДОВГОНОСИКІВ

ГРИЦЕНКО О.М.,

кандидат сільськогосподарських наук, провідний науковий співробітник Інституту цукрових буряків НААНУ

Вступ. В останні роки фітосанітарний стан на бурякових полях ускладнився зростанням чисельності багатьох видів фітофагів, які щорічно ушкоджують посіви цукрових буряків. Не виключенням є й 2010 рік, у якому також існує загроза рослинам культури від окремих видів шкідливих комах.

Серед фітофагів, що ушкоджують цукрові буряки, велику групу становлять представники родини довгоносікових (Curculionidae), з якої найбільше економічне значення мають звичайний (*Bothynoderes punctiventris* Germ.), сірий (*Tanymecus palliatus* F.) та чорний (*Psalidium maxillosum* F.) бурякові довгоносики [1]. За великої чисельності цих шкідників посіви цукрових буряків інколи доводиться пересівати через значне пошкодження

або повне знищення ними рослин [2].

Тому надійний захист сходів цукрових буряків від довгоносіків завжди є надзвичайно важливим у технології вирощування цієї культури й має бути направлений, у першу чергу, на попередження масового їх накопичення.

Методика досліджень. Узагальнені дані за 2000-2009 рр. щільності бурякових довгоносіків (звичайного, сірого, чорного) у посівах цукрових буряків в Україні за даними Головдержзахисту. Щільність популяції бурякових довгоносіків визначали за загальноприйнятими методиками [3].

Результати досліджень. В Україні звичайний буряковий довгоносік поширений повсюдно, а найбільше в центральних, південно-західних, південних і східних областях України. Зона найбільшої чисельності та шкідливості цього фітофага охоплює Київську, Черкаську, Полтавську, Кіровоградську, Чернігівську, Сумську та Дніпропетровську області [4, 5]. Найбільш небезпечним він є в районах із чорноземними ґрунтами, фізичні властивості яких створюють найкращі умови для його розвитку (достатнє прогрівання, добра аерація, тощо) [6].

За даними Головдержзахисту чисельність звичайного бурякового довгоносіка в 2000-2009 рр. у декілька разів перевищувала економічний поріг шкідливості і становила від 0,3 до 8,3 екз./м², а у деякі роки (2003) до 25 екз./м² (табл. 1).

У 2009 році в більшості центральних лісостепових та прилеглих до них бурякосійних областей було заселено від 20 до 100% площ цукрових буряків звичайним буряковим довгоносіком. У період масового його розселення чисельність фітофага становила 0,2-4,0 екз./м², а у вогнищах окремих районів Київської та Полтавської областей нараховувалось до 17 жуків/м². При цьому пошкодженість сходів культури цією комахою становила від 10 до 40% переважно в слабкому (95%) і середньому (5%) ступенях.

Восени під час ґрунтових розкопок буряковищ звичайного бурякового довгоносіка (табл. 2) було виявлено на 71% обстежених площ за середньої чисельності 0,3 - 2,6 екз./м². В окремих господарствах Київської, Полтавської, Сумської та Черкаської областей чисельність цього фітофага становила 4-17 екз./м². Співвідношення стадій шкідника складало: жуки –

Таблиця 1

Щільність популяції звичайного бурякового довгоносіка в посівах цукрових буряків, 2000-2009 рр. (за даними Головдержзахисту)

Роки	Щільність, екз./м ²		ЕПШ	Регіони найбільшої небезпеки
	середня	максимальна		
2000	0,5-1,9	2-5	0,2-0,3 екз./м ² (1,5-2,0 екз./м ² при обробці насіння)	Полтавська, Вінницька, Сумська, Черкаська, Київська, Чернігівська обл.
2001	0,5-1,6	2,1-3,8		Вінницька, Сумська, Полтавська, Черкаська, південні райони Чернігівської, Дніпропетровська, Кіровоградська обл., Київська обл. - до 7,6 екз./м ²
2002	0,3-2,3	2,5-3,0		Вінницька, Полтавська, Сумська, Харківська, Кіровоградська обл. У вогнищах Київської і Черкаської обл. 7-10 екз./м ²
2003	0,3-3,0	8		У вогнищах Київської, Полтавської, Чернігівської, Черкаської, Сумської областей до 25 екз./м ²
2004	0,4-1,1	2,5-8,3		Полтавська, Чернігівська, Сумська, Черкаська, Київська, Кіровоградська обл.
2005	0,3-1,7	4		Київська, Полтавська, Кіровоградська, Сумська, Черкаська, Чернігівська обл. (у краях посівів 10-16 екз./м ²)
2006	0,3-2,5	8-15		Вінницька, Київська, Полтавська, Сумська, Черкаська обл.
2007	0,3-2,0	3,0-5,5		Вінницька, Київська, Полтавська, Сумська, Черкаська обл.
2008	0,2-2,0	4-6		Київська, Полтавська, Сумська, Черкаська обл.
2009	0,2-1,0	2-4		Київська, Черкаська, Полтавська, Сумська обл.

69%, лялечки – 17%, личинки - 14%.

Загалом, популяція звичайного бурякового довгоносика характеризується високою життєздатністю: основна маса комах із зимівлі вийшла в добромu фізіологічному стані, має достатню кількість жирового тіла, статевий індекс нахилений у бік самиць. Тому в поточному році відмічається значна щільність популяції й шкідливість цього фітофага, передусім у регіонах його щорічної високої чисельності (Київська, Полтавська, Черкаська, Сумська, Чернігівська, Харківська та Кіровоградська обл.).

Сірий буряковий довгоносик є одним із масових шкідників зерно-бурякової сівозміни в центральному Лісостепу й Поліссі. В останнє десятиріччя чисельність цього шкідника в деякі роки (2001-2003 рр.) сягала до 10 і більше особин на 1 м², що в десятки разів перевищує економічний поріг його шкідливості (табл. 3).

Найбільшої шкоди сірий буряко-

вий довгоносик завдає посівам цукрових буряків у Вінницькій, Київській, Чернігівській, Полтавській, Сумській, Харківській, Кіровоградській і Житомирській областях.

У поточному році цей шкідник заселив від 30 до 95% посівів цукрових буряків за середньої чисельності 0,1-1,0 екз./м² і пошкодив у середньому від 5 до 50% рослин переважно у слабкому ступені. Найбільшої шкоди жуки сірого довгоносика завдали посівам цукрових буряків у Вінницькій, Київській, Чернігівській, Сумській та Полтавській областях, де в осередках за чисельності 2-4 екз./м² вони пошкодили до 65% рослин.

Чорний довгоносик поширений у степовій та прилеглих районах лісостепової зони. Північна межа зони поширення цього фітофага проходить через Могилів-Подільський, Смілу, Полтаву, Харків. Найбільш шкідливий він у Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Херсонській, Кіровоградській, Миколаївській, Харківській

та Черкаській областях.

Середня чисельність цього шкідника за останні 10 років становила 0,1-0,3, а на засмічених осотом ділянках 1-3 екз./м² (ЕПШ – 0,3-0,5, при обробці насіння – 1,0-1,5 екз./м²). У поточному році чорний довгоносик пошкодив до 10% рослин цукрових буряків у слабкому ступені у південних та у південно-східних областях (Харківська, Кіровоградська, Миколаївська) за середньої чисельності 0,1-0,2 екз./м². На полях, засмічених осотом, нараховувалось від 0,5 до 1,0 екз./м² цього шкідника.

Отже, щорічно щільність популяції бурякових довгоносиків у десятки разів перевищує економічні пороги їхньої шкідливості. Основні заходи проти цих шкідників спрямовані на попередження масового їхнього накопичення. В основу таких заходів покладено, у першу чергу, обробку насіння високоефективними інсектицидами і їхніми композиціями у відповідності з рекомендаціями Інституту цукрових

Таблиця 2

Заселеність посівів цукрових буряків звичайним буряковим довгоносиком (жуки, лялечки) і сірим буряковим довгоносиком (жуки), виявлена осіннім обстеженням 2009 року (за даними Головдержзахисту).

Зони й області	% заселених площ звичайним буряковим довгоносиком	Чисельність звичайного бурякового довгоносика, екз./м ²		% заселених площ сірим буряковим довгоносиком	Середня чисельність сірого бурякового довгоносика, екз./м ²
		середня	максимальна		
Степ	77	0,5	2	7	0,5
Кіровоградська	62	0,7	2	31	0,5
Дніпропетровська	100	0,3	1	100	0,2
Миколаївська	100	0,5	1	40	0,3
Луганська	100	0,5	1	-	-
Херсонська	-	-	-	5	0,6
Лісостеп	81	2,0	17	10	0,5
Вінницька	73	0,8	1	10	0,4
Київська	92	2,6	17	41	0,7
Черкаська	75	1,0	4	27	0,4
Полтавська	100	2,2	12	50	0,4
Харківська	41	0,8	3	20	0,5
Сумська	100	1,7	6	0,4	0,5
Хмельницька	-	-	-	6	0,5
Тернопільська	-	-	-	14	0,3
Чернівецька	-	-	-	15	0,5
Полісся	41	0,7	3	12	0,5
Волинська	40	0,5	1	45	0,5
Львівська	38	0,5	1	1	0,5
Житомирська	6	0,5	1	3	0,2
Чернігівська	100	0,8	3	67	0,5
Рівненська	-	-	-	1	0,5
Всього в Україні	71	1,7	17	10	0,5

Таблиця 3

Щільність популяції сірого бурякового довгоносика в посівах цукрових буряків, 2000-2009 рр.
(за даними Головдержзахисту)

Роки	Щільність, екз./м ²		ЕПШ	Регіони найбільшої небезпеки
	середня	максимальна		
2000	0,4-0,8	2	0,3-0,5 екз./м ² (1,0-1,5 екз./м ² при обробці насіння)	Повсюдно (Лісостеп, Полісся)
2001	0,1-2,0	7		Вінницька, Рівненська, Чернігівська обл.
2002	0,1-2,0	7		Житомирська, Київська, Сумська, Хмельницька обл.
2003	0,3-3,0	10-20		Південне Полісся, Лісостеп, північний Степ (Черкаська, Сумська, Полтавська, Київська обл.)
2004	0,2-0,4	0,6-1,2		Київська, Полтавська, Черкаська, Сумська обл. (осередками 5-8 екз./м ²)
2005	0,2-1,6	2-5		Київська, Полтавська, Вінницька, Волинська, Черкаська обл.
2006	0,2-1,3	5		Вінницька, Київська, Полтавська, Сумська, Черкаська, Чернігівська обл.
2007	0,2-0,5	1		Вінницька, Волинська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська обл. (2-3 екз./м ²)
2008	0,2-0,8	3-6		Київська, Полтавська, Сумська обл.
2009	0,1-0,4	0,5-1,0		Київська, Полтавська, Вінницька, Волинська, Чернігівська обл. (осередками 2-4 екз./м ²)

буряків НААНУ. При цьому більшу впевненість у забезпеченні надійного захисту посівів цукрових буряків від фітофагів матимуть ті товаровиробники, які для сівби використовують насіння, що оброблене інсектицидами системної й контактної дії. Цей прийом забезпечує захист сходів культури не тільки від довгоносиків та інших шкідливих комах, а й від ґрунтових шкідників упродовж 3-4 тижнів від початку з'явлення рослин на поверхні ґрунту. За даними багаторічних наукових досліджень найбільш ефективними хімічними препаратами, що використовуються для обробки посівного матеріалу, є інсектициди системної дії такі як Круїзер 350 FS т.к.с. та Гаучо, 70% з.п. (аналоги Сідоприд 600, т.к.с., Нуприд-600, Мангуст, 70% з.п.) і контактної – Форс 200 SC к.с. та Семафор 20 ST, т.к.с.

Але використання для нанесення на насіння навіть найефективніших інсектицидів не виключає потреби вести постійні спостереження за посівами з метою своєчасного виявлення можливого й у більшості випадків неочікуваного масового з'явлення на полі бурякових довгоносиків, які можуть несподівано мігрувати на бурякові поля й нанести шкоду посівам. Особливо небезпечна міграція цих фітофагів на посіви культури у фазах розвитку рослин 3-х і більше пар листків. Рослини в цей період через послаблення або

завершення токсичної дії системних інсектицидів стають менше або й зовсім не захищеними від фітофагів, які можуть завдати істотних збитків посівам. Тому, за можливого заселення плантацій цукрових буряків фітофагами й при загрозі від них рослинам, необхідно провести обприскування інсектицидами. Висока ефективність при цьому досягається при поєднанні у використанні фосфорорганічних (Базудин 600 EW, в.е., Волатон 500, к.е., Пілот 480, к.е., Пірінекс, 40,8%, к.е., Золон, 35% к.е.,

Дурсбан, 40,8% к.е.) і піретроїдних препаратів (Карате Зеон 050 CS, мк.с., Політрин 200 EC, к.е., Децис Форте, к.е., Фастак, к.е.) у половинних проти рекомендованих нормах витрати.

Висновки. Таким чином, для забезпечення захисту посівів цукрових буряків від комплексу шкідливих комах за сучасної технології вирощування культури в першу чергу слід застосовувати запобіжні заходи з попередження масового з'явлення фітофагів на бурякових полях.

Бібліографія

1. Федоренко В.П. Ентомокомплекс на цукрових буряках. К.: - Аграрна наука, 1998. –464 с.
2. Саблук В.Т. Шкідники сходів цукрових буряків. К.: "Світ" –2002. -183 с.
3. Методика исследований по сахарной свекле / Зубенко В.Ф., Борисюк В.А., Балков И.Я. и др. / -К.: ВНИС. –1986. –292 с.
4. Трибель С.О., Смірних В.М. Бурякові довгоносики // Захист рослин. – 1997. - №4. – С.26-28.
5. Федоренко В.П. Звичайний буряковий довгоносик (*Bothynoderes punctiventris* Germ.). К.: "Світ" –2002. -31 с.
6. Рубан М.Б., Гадзало Я.М., Бобось І.М., Гончаренко О.І., Лікар Я.О., 2007 (Сільськогосподарська ентомологія: Підручник / За ред. канд. біол. наук. Рубана М.Б., -К.: Арістей, 2007. –520 с.

Анотація

Наведено узагальнені дані чисельності і шкідливості звичайного бурякового (*Bothynoderes punctiventris* Germ.), сірого бурякового (*Tanymecus palliatus* F.) і чорного (*Psilidium maxillosum* F.) довгоносиків за період з 2000 по 2009 роки та прогноз їхнього розвитку в 2010 році.

Анотация

Приведены обобщенные данные численности и вредоносности обыкновенного свекловичного долгоносика (*Bothynoderes punctiventris* Germ.), серого свекловичного (*Tanymecus palliatus* F.) и черного (*Psilidium maxillosum* F.) в период с 2000 по 2009 годы и прогноз их развития на 2010 год.

Annotation

The article presents generalized data of abundance and harmfulness of weevils (*Bothynoderes punctiventris* Germ., *Tanymecus palliatus* F., *Psilidium maxillosum* F.) during the period from 2000 till 2009 and gives a prognosis of their development in 2010.